

Roken, alcohol- en druggebruik onder Haagse scholieren vanaf 10 jaar

M.P.H. Berns, A.J.M. Gelton, M.A.T.W. Zwartendijk-Schats

In het najaar van 2003 werd in Den Haag voor de derde keer onderzoek gedaan naar genotmiddelengebruik (roken, alcohol- en druggebruik) door leerlingen van het voortgezet onderwijs. Voor het eerst waren in 2003 tevens voldoende leerlingen van de hoogste twee groepen van het basisonderwijs bij het onderzoek betrokken, zodat ook over hen kon worden gerapporteerd. Over de onderzoeken uit 1996 en 1999 is eerder gerapporteerd in het *Epidemiologisch Bulletin* (1)(2)(3). De voorbereiding en uitvoering van het onderzoek zijn verzorgd door de productgroep Jeugdgezondheidszorg van de GGD Den Haag, de analyses en rapportage door de afdeling Epidemiologie van de GGD.

Hoe is het onderzoek uitgevoerd?

Landelijk en lokaal onderzoek

Het Haagse onderzoek was onderdeel van het zesde landelijke Peilstationsonderzoek naar het gebruik van genotmiddelen en gokgedrag (4), dat sinds 1984 elke vier jaar wordt verricht door het Trimbos-instituut, in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De aantallen per GGD-regio in het landelijke onderzoek zijn te beperkt om uitspraken te kunnen doen voor een afzonderlijke regio. Daarom biedt het Trimbos-instituut de GGD-en de mogelijkheid om meer vragenlijsten af te nemen in de eigen regio. De GGD Den Haag maakt sinds 1996 gebruik van deze regionale uitbreiding voor het voortgezet onderwijs (VO) en heeft dat in 2003 ook gedaan voor het basisonderwijs (BO).

De afname van de vragenlijst

Het onderzoek is uitgevoerd in het najaar van 2003. De afname van de vragenlijst vond schriftelijk en klas-sikaal plaats onder begeleiding van een jeugdverpleegkundige of -arts van de GGD. De kern van de vragenlijst betrof het gebruik van tabak, alcohol, drugs en gokgedrag. Daarbij is steeds gevraagd naar het

gebruik in het hele leven (ooit gebruik) en het gebruik in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek (recent gebruik). Deze laatste maat richt zich meer op het huidige gebruik. Beide maten geven geen inzicht in de mate of frequentie van gebruik.

Verder zijn vragen opgenomen over leeftijd, geslacht, geloof en geboorteland van de leerling en dat van de ouders. De etnische herkomst is bepaald op basis van de geboortelanden. Daarbij wordt de leerling tot een andere etnische groep dan de Nederlandse gerekend als hij zelf of één van de ouders niet in Nederland is geboren.

De deelname

De deelnemende leerlingen waren afkomstig uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs en uit alle leerjaren van het reguliere voortgezet onderwijs. De GGD Den Haag heeft zelf de scholen geworven. Bij de werving is gestreefd naar een representatieve verdeling van leerjaren, schooltypen en spreiding van de scholen over de stad.

In totaal zijn in het basisonderwijs in 27 klassen 561 leerlingen geënquêteerd (13 klassen groep 7 en 14 klassen groep 8) en in het voortgezet onderwijs 1.266 leerlingen in 62 klassen (landelijk 2.288 in het BO en 7.883 in het VO).

In het basisonderwijs waren 47 leerlingen op het moment van onderzoek afwezig (ziek of afwezig om een andere reden) en in het voortgezet onderwijs 132 leerlingen. De absentiecijfers in het basisonderwijs (7,7%) en in het voortgezet onderwijs (9,4%) lagen daarmee hoger dan de landelijke absentiecijfers (2,4%, respectievelijk 6,8%) .

Representativiteit en weging

De samenstelling van de steekproef van geënquêteerde leerlingen werd voor de kenmerken geslacht, leerjaar en schooltype vergeleken met de samenstelling van de totale schoolpopulatie in Den Haag.

Over de auteurs:

Mary Berns, epidemioloog, werkzaam bij de afdeling Epidemiologie; Antoinette Gelton, jeugdverpleegkundige, ten tijde van het onderzoek werkzaam bij de productgroep Jeugdgezondheidszorg; Marianne Zwartendijk-Schats, jeugdarts, hoofd productgroep Jeugdgezondheidszorg. Allen werkzaam bij de GGD, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag.

De steekproef bleek niet helemaal de feitelijke verdeling van de Haagse schooljeugd op deze kenmerken weer te geven. Daarom zijn in dit artikel de uitkomsten die betrekking hebben op geslacht, leerjaren en/of schooltypen, gebaseerd op gewogen data, gerelateerd aan dit verschil. Met gebruik van de weegfactoren vormen de uitkomsten een zo goed mogelijke afspiegeling van de (deelgroepen van) Haagse schooljeugd.

Het gebruik van de genotmiddelen wordt steeds weer gegeven als prevalentiecijfer: het percentage leerlingen dat gebruikt. Dit is het percentage in de steekproef, wat een schatting is van het werkelijke percentage in de groep leerlingen waaruit de steekproef afkomstig is. Omdat de groep leerlingen van 18-19 jaar oud erg klein is geeft het in dit onderzoek gevonden gebruik bij de 18-19-jarigen in de steekproef mogelijk geen goede schatting van het werkelijke gebruik binnen de totale groep Haagse leerlingen van 18-19 jaar. Daarom worden de resultaten van deze groep niet in de figuren weergegeven, maar wel apart vermeld.

Kenmerken onderzoekspopulatie

Evenveel meisjes als jongens hebben de vragenlijst ingevuld.

In het basisonderwijs is de gemiddelde leeftijd van de jongens 11,5 jaar en van de meisjes 11,4 jaar (in het landelijke onderzoek 11,3 jaar voor jongens en meisjes). In het voortgezet onderwijs is de gemiddelde leeftijd 14,9 jaar. Ook dit ligt gemiddeld hoger dan landelijk (14,6 jaar) en ook hoger dan in het onderzoek in Den Haag in 1999 (14,7 jaar).

In tabel 1 staat voor het voortgezet onderwijs de leeftijdsverdeling van de deelnemers, per tweejaarsklasse.

De meerderheid van de leerlingen in Den Haag is van niet-Nederlandse herkomst (BO 59%; VO 54%, zie tabel 2). Dit aandeel is aanzienlijk hoger dan in het landelijke onderzoek (BO 25%; VO 21%).

In tabel 3 is voor Den Haag de etnische herkomst onderscheiden naar religieuze opvoeding van de leerlingen van de basisschool en het voortgezet onderwijs. De meeste leerlingen van Nederlandse herkomst zijn niet gelovig opgevoed. Vrijwel alle deelnemende leerlingen van Turkse of Marokkaanse herkomst zijn islamitisch opgevoed. In totaal wordt bijna een derde van de leerlingen in het basisonderwijs en bijna een kwart van de leerlingen in het voortgezet onderwijs islamitisch opgevoed (landelijk: BO 11%; VO 8%).

Tabel 1

Aantal deelnemende leerlingen in het voortgezet onderwijs, naar leeftijd. Den Haag 2003.

Leeftijdscategorie	n	%
12-13 jaar:	443	35,0
14-15 jaar:	493	38,9
16-17 jaar:	290	22,9
18 jaar en ouder:	40	3,2
Totaal	1.266	100

Tabel 2

Etnische herkomst van de deelnemende leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Den Haag en Nederland 2003.

	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs	
	Den Haag %	Nederland %	Den Haag %	Nederland %
Nederlands:	40,9	74,6	46,1	79,0
Surinaams:	15,6	4,2	15,8	3,1
Antilliaans/Arubaans:	4,6	1,7	2,7	1,0
Marokkaans:	9,4	4,9	8,7	2,9
Turks:	13,2	3,8	10,0	3,5
Overig westers:	6,6	5,6	9,4	6,3
Overig niet westers:	9,7	5,0	7,4	4,2
Totaal	100	100	100	100

Tabel 3

Religieuze opvoeding naar etnische herkomst*) van de deelnemende leerlingen in het basisonderwijs (BO) en voortgezet onderwijs (VO). Den Haag 2003.

	Christelijk		Islam		Hindoe		Niet gelovig opgevoed	
	BO	VO	BO	VO	BO	VO	BO	VO
	%	%	%	%	%	%	%	%
Surinaams	10,0	10,8	25,0	10,8	37,5	55,7	25,0	21,6
Marokkaans	0	0,9	98,1	93,5	0	0	1,9	5,6
Turks	1,4	0,8	93,2	88,9	0	0	5,4	10,3
Overig Westers	30,6	28,0	11,1	5,1	0	0,8	55,6	65,3
Overig niet westers	37,3	19,4	45,1	38,7	2,0	2,2	15,7	34,4
Subtotaal niet-Nederlands	18,9	14,1	52,2	41,0	10,1	16,5	17,6	27,2
Nederlands	14,9	15,1	0,9	0,9	0	0	82,3	83,3
Totaal	17,2	14,5	31,6	22,6	6,0	8,9	43,6	53,0

*) Exclusief de leerlingen van Antilliaanse/Arubaans herkomst i.v.m. kleine aantallen. In het totale aantal zijn deze leerlingen wel opgenomen

Bij onderverdeling van het voortgezet onderwijs naar schooltype¹ komen duidelijke verschillen naar voren in het wel/niet religieus opgevoed zijn (tabel 4). Op het VMBO-praktijk in Den Haag geven vier op de tien leerlingen aan islamitisch te worden opgevoed, op het VWO is dat vier op de honderd leerlingen. Bij de presentatie van de resultaten van het genotmiddelengebruik naar schooltype, vooral waar wordt vergeleken tussen Den Haag en landelijk, moet hiermee rekening worden gehouden omdat een islamitische opvoeding van invloed kan zijn op het genotmiddelengebruik.

Resultaten

Roken

Ooit gerookt

Van alle leerlingen van het voortgezet onderwijs heeft bijna de helft ooit gerookt (47%), evenveel jongens als meisjes. Dit is vergelijkbaar met landelijk (45%). In het basisonderwijs heeft 13% ooit gerookt (landelijk: 11%), evenveel jongens als meisjes (landelijk: meer jongens dan meisjes).

In de laatste vier weken gerookt

Eén op de vijf leerlingen in het voortgezet onderwijs heeft recent, in de laatste vier weken, gerookt (19%). Dit is vergelijkbaar met landelijk (20%).

Tabel 4

Religieuze opvoeding van de deelnemende leerlingen in het voortgezet onderwijs naar schooltype. Den Haag 2003.

	Christelijk	Islam	Hindoe	Niet gelovig opgevoed
	%	%	%	%
VMBO-praktijk *)	12,1	41,2	10,2	36,2
VMBO-theorie **)	14,8	25,0	12,3	47,5
HAVO	10,0	19,0	8,8	59,8
VWO	22,3	4,1	5,1	67,8

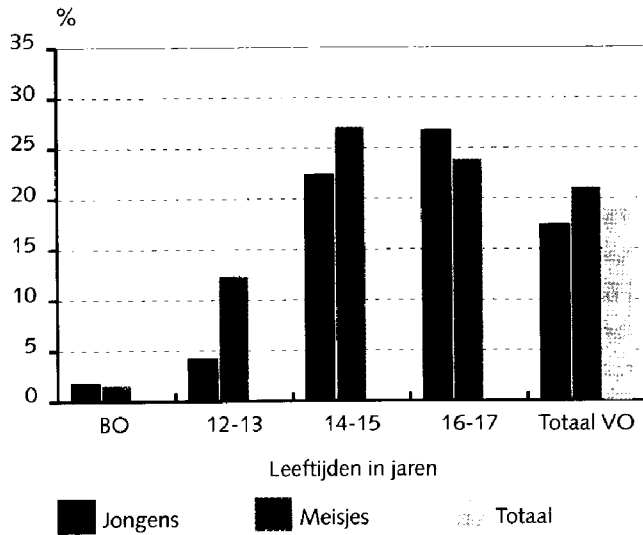
*) VMBO-praktijk of beroepsgericht, te vergelijken met het vroegere (i)VBO

***) VMBO-theoretisch of gemengde leerweg, te vergelijken met het vroegere MAVO

¹ Bij de ordening naar schooltype zijn brugklassen en leerlingen van 17 jaar en ouder buiten beschouwing gelaten omdat er diverse schooltypen in één brugklas kunnen zitten en de oudere leerlingen vrijwel allemaal op de HAVO of VWO zitten.

Figuur 1

Prevalentie van recent roken, in het basisonderwijs (BO) naar geslacht, en in het voortgezet onderwijs (VO) naar leeftijd en geslacht. Den Haag 2003.

In het basisonderwijs heeft 2% recent gerookt, vergelijkbaar met landelijk.

In figuur 1 wordt de prevalentie van recent roken naar leeftijd en geslacht weergegeven. Bij de jongens neemt het aandeel dat recent heeft gerookt toe met de leeftijd. Bij de meisjes neemt het toe tot 14-15 jaar, daarna blijft het stabiel. Bij de 18-19-jarige jongens en meisjes rookt ongeveer één op de drie leerlingen. Vanaf 14-15 jaar zijn er weinig verschillen in recent roken tussen jongens en meisjes, bij de jongste leerlingen van het voortgezet onderwijs roken meer meisjes dan jongens.

De prevalentie van het recent roken verschilt in Den Haag nauwelijks tussen schooltypen, landelijk heeft het VMBO-praktijk de meeste en het VWO de minste rokers.

Dagelijks roken en aantal sigaretten per dag

Van alle leerlingen van het voortgezet onderwijs rookt één op de acht leerlingen dagelijks een sigaret (12%), evenveel jongens als meisjes. Landelijk roken minder leerlingen dagelijks (9%). Op het basisonderwijs rookt een enkeling dagelijks.

Bij de 12-13-jarigen rookt 4% dagelijks, bij de 14-15-jarigen en 16-17-jarigen 16%, respectievelijk 15%.

Van de leerlingen in het voortgezet onderwijs heeft 4% gemiddeld meer dan tien sigaretten per dag gerookt in de laatste maand (7% 1-10 sigaretten per dag en 8% gemiddeld minder dan één sigaret per dag).

Jongens en meisjes verschillen niet in het aantal gerookte sigaretten per dag. Onder de jongere leerlingen bevinden zich minder stevige rokers dan onder de oudere leerlingen: 1% van de 12-13-jarigen rookt meer dan 10 sigaretten per dag vergeleken met 6% bij de 14-17-jarigen.

Trend

Het ooit roken en het recent roken in het voortgezet onderwijs is in Den Haag afgenomen. Het ooit roken daalde van 55% in 1996, 53% in 1999 naar 47% in 2003 en het recent roken van 26%, 27% naar 19% in 2003. Bij uitsplitsing naar leeftijd doet de daling tussen 1996 en 2003 zich vooral voor onder de 12-13-jarige jongens en de 16-17-jarige jongens en meisjes. Ook in het landelijk onderzoek is sprake van een daling in het ooit en recent roken. Het recent roken nam bij de jongens toe van 1988 tot 1992, bleef stabiel tot 1999 en nam beduidend af van 27% naar 18% in 2003. Bij de meisjes was er een toename van 1992 tot 1996 waarna er een licht dalende trend volgde tot 22% in 2003. Het Haagse beeld komt overeen met dit landelijke beeld.

Alcohol

Ooit alcohol gedronken

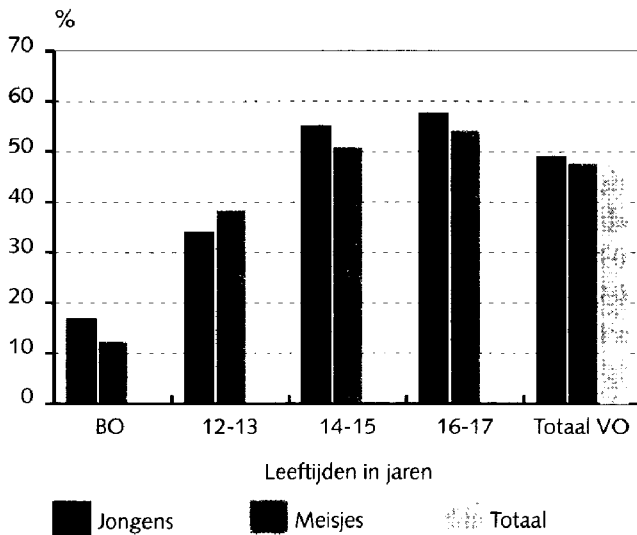
Driekwart van alle leerlingen van het voortgezet onderwijs heeft ooit wel eens alcohol gedronken (75%), lager dan landelijk (85%). In het basisonderwijs heeft de helft van de leerlingen ooit alcohol gedronken (51%), vergelijkbaar met landelijk (50%). Er zijn geen verschillen tussen jongens en meisjes in zowel het basisonderwijs als voortgezet onderwijs.

In de afgelopen vier weken alcohol gedronken

Van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs heeft bijna de helft (48%) recent, in de laatste vier weken, alcohol gebruikt. Dit is lager dan landelijk (58%). In het basisonderwijs heeft 15% van de leerlingen recent alcohol gedronken, iets minder dan landelijk (19%). Het recent alcoholgebruik stijgt sterk tot de leeftijd van 14-15 jaar, daarna blijft het stabiel (figuur 2). Bij de 18-19-jarigen heeft twee van de drie leerlingen recent alcohol gedronken.

Het VWO telt verhoudingsgewijs de meeste leerlingen die recent alcohol hebben gedronken, gevolgd door het VMBO-theorie en HAVO. Op het VMBO-praktijk zitten aanzienlijk minder leerlingen die recent hebben gedronken. Landelijk zijn er geen grote verschillen, met uitzondering tussen het VWO en het VMBO-praktijk.

Figuur 2
Prevalentie van recent alcoholgebruik, in het basisonderwijs (BO) naar geslacht, en in het voortgezet onderwijs (VO) naar leeftijd en geslacht. Den Haag, 2003.

Aantal keer alcohol gedronken in de afgelopen maand
In de afgelopen maand heeft 18% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs één of twee keer alcohol gedronken en 6% meer dan tien keer. De frequentie van alcoholgebruik neemt toe met de leeftijd. Bij de 12-13-jarigen beperkt 22% zich tot één of twee keer alcohol drinken in de afgelopen maand en heeft een enkeling meer dan tien keer gedronken; bij de 16-17-jarigen heeft één op de acht leerlingen (12%) meer dan tien keer gedronken in de afgelopen maand. Jongens en meisjes verschillen hierin weinig. De meeste 18-19-jarige drinkers hebben maximaal vier keer alco-

hol gedronken in de afgelopen maand, een enkeling meer dan tien keer.

Dronken of aangeschoten

Van alle leerlingen op het voortgezet onderwijs geeft vier op de tien (42%) aan ooit wel eens dronken of aangeschoten te zijn geweest, landelijk is dat 47%. Op het basisonderwijs zegt 8% dit, waarvan de helft één keer en een kwart twee keer. Eén op de vijf leerlingen op het voortgezet onderwijs (19%) is in de afgelopen maand dronken of aangeschoten geweest (op het basisonderwijs niet gevraagd). Bij de helft van hen bleef het bij één keer, bij een kwart bij twee keer en 8% was vijf of meer keer dronken of aangeschoten geweest in de laatste maand. Tussen jongens en meisjes bestaat hierin geen verschil. De frequentie van dronkenschap hangt duidelijk samen met de leeftijd: van alle 12-13-jarigen is 5% minstens één keer dronken of aangeschoten geweest in de afgelopen maand versus 22% van de 14-15-jarigen en 35% van de 16-17-jarigen.

Drankvoorkeur

Breezers en andere pre-mixen zijn het populairst, zowel op het basisonderwijs als op het voortgezet onderwijs. Op het basisonderwijs heeft 22% van de leerlingen deze drankjes wel eens gedronken. Op het voortgezet onderwijs drinkt 12% van de leerlingen wekelijks deze drankjes (tabel 5). Bier is onder jongens net zo populair. Meisjes drinken minder bier, zij kiezen eerder voor wijn, rosé, champagne. Ook in het landelijke onderzoek zijn bier en breezers het meest populair. Maar landelijk is het percentage

Tabel 5
Het percentage deelnemende leerlingen in het voortgezet onderwijs dat een bepaalde soort alcoholische drank minimaal wekelijks drinkt, naar geslacht. Den Haag 2003.

	Jongens %	Meisjes %	Totaal %
Minimaal wekelijks gebruik			
Breezers en andere pre-mixen	12,3	11,2	11,7
Bier	11,2	6,5	8,8
Wijn, rosé of champagne	2,5	7,8	5,2
Mixdrankjes (zelf gemixt)	4,4	5,2	4,9
Likeur *)	4,2	4,7	4,5
Shooters	3,5	4,9	4,3
Sterke drank	1,5	2,1	1,8
Sherry, port of Martini	1,2	0,8	1,0
Alcopop	0,7	0,7	0,6

*) Pisang Ambon, Campari enz.

jongens dat wekelijks bier drinkt hoger (van de jongens die recent hebben gedronken heeft landelijk 42% wekelijks bier gedronken, in Den Haag is dat 23%).

Trend

Het percentage dat ooit heeft gedronken is toegenomen van 65% in 1996 en 63% in 1999 naar 75% in 2003. Ook zien we een stijging in het recent alcoholgebruik (van 42% in 1996 en 1999 naar 48% in 2003. Bij de jongens is het recent gebruik gelijk gebleven en bij de meisjes toegenomen, met als gevolg dat er in 2003 géén verschil meer bestaat tussen de beide geslachten (1999: jongens 47% en meisjes 38%; 2003: 49% en 48%). Voor de toename bij de meisjes zijn vooral de 12-15-jarigen verantwoordelijk, bij de oudere meisjes stabiliseert het drankgebruik zich. Bij de jongens zien we hetzelfde beeld: een toename bij de 12-15-jarigen (maar niet zo sterk als bij de meisjes) en een stabilisatie bij de oudere jongens.

Zoals ook eerder is geconstateerd in 1996 en 1999 is in 2003 het recent alcoholgebruik in Den Haag lager dan landelijk.

Sinds 1996 blijft landelijk het recente alcoholgebruik bij de jongens steken op ongeveer 60%, bij de meisjes is sinds 1999 sprake van een lichte stijging tot 57% in 2003. De veranderingen in Den Haag komen overeen met het landelijke beeld: bij de jongens verandert weinig, bij de meisjes in Den Haag zien we een sterkere stijging dan landelijk.

Cannabis

Ooit cannabis gebruikt

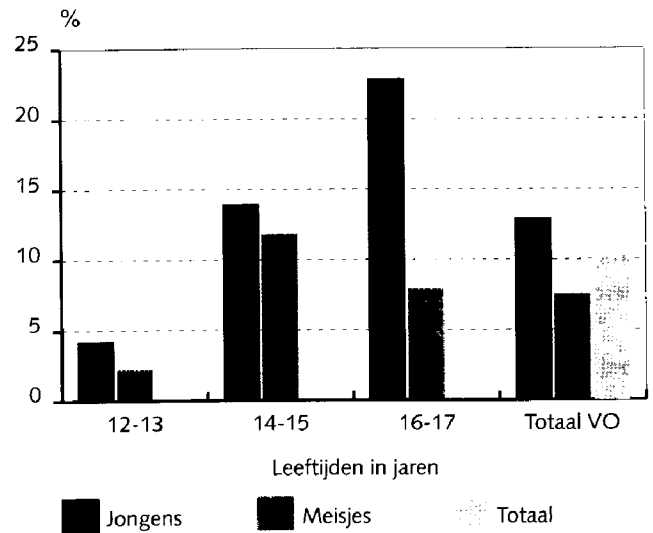
Een op de vijf leerlingen in het voortgezet onderwijs (22%) heeft ooit wel eens cannabis gebruikt (25% van de jongens en 19% van de meisjes). Dit is vergelijkbaar met landelijk (20%). Zes deelnemende leerlingen (1%) in het basisonderwijs hebben ooit cannabis gebruikt waarvan drie eenmalig. Dit is eveneens vergelijkbaar met landelijk.

De afgelopen vier weken cannabis gebruikt

Recent gebruik van cannabis wordt gemeld door 10% van alle leerlingen van het voortgezet onderwijs (op het basisonderwijs niet gevraagd). Dit is vergelijkbaar met landelijk (9%). Het recente gebruik ligt bij de jongens hoger (13%) dan bij de meisjes (8%) (figuur 3). Bij de jongens neemt het percentage dat gebruikt toe met de leeftijd; bij de meisjes neemt het gebruik op 16-17-jarige leeftijd weer af. Bij de 18-19-jarigen heeft één op de vijf jongens en één op de zes meisjes recent cannabis gebruikt.

Figuur 3

Prevalentie van recent cannabisgebruik in het voortgezet onderwijs (VO), naar leeftijd en geslacht. Den Haag 2003.

Frequentie en mate van gebruik

Van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs heeft in de afgelopen maand 4% één keer cannabis gebruikt, 2% twee keer en 2% meer dan tien keer. Dit betekent dat de helft van de recente gebruikers het cannabisgebruik in de afgelopen maand heeft beperkt tot één of twee keer. Oudere leerlingen lijken meer frequent cannabis te gebruiken dan jongere leerlingen, dit geldt ook voor jongens vergeleken met meisjes.

De helft van de gebruikers rookt minder dan één joint per keer (waarschijnlijk rookt men met anderen samen); 33% rookt één of twee joints per keer en 14% rookt drie of meer joints per keer. Er zijn geen verschillen in het aantal joints per keer tussen jongens en meisjes en naar leeftijd. Landelijk is met betrekking tot frequentie en hoeveelheid per keer ongeveer hetzelfde beeld te zien. Er is landelijk wel de tendens dat jongens iets vaker en meer joints per keer roken dan meisjes, ook neemt bij jongens het aantal joints per keer met de leeftijd toe, bij de meisjes is dat niet te zien.

Er zijn geen verschillen in recent cannabisgebruik tussen de schooltypen, ook landelijk werd dit niet gevonden.

Trend

Het cannabisgebruik in Den Haag is vrijwel gelijk gebleven. Vergeleken met 1999 en 1996, is in 2003 het ooit cannabis hebben gebruikt bij de jongens gelijk gebleven maar bij de meisjes gestegen.

Tabel 6

Ooit en recent gebruik van harddrugs en paddo's door deelnemende leerlingen in het voortgezet onderwijs, naar geslacht. Den Haag 2003.

	Ooit			Recent		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
	%	%	%	%	%	%
XTC	4,5	2,7	3,6	1,9	0,3	1,1
Paddo's	4,6	1,6	3,1	0,9	0,3	0,7
Cocaïne	2,4	2,1	2,2	0,9	0,6	0,8
Amfetamine	1,1	1,4	1,3	0,6	0,5	0,5
Heroïne	1,0	0,5	0,8	0,8	0,5	0,6

Tabel 7

Ooit en recent gebruik van harddrugs en paddo's door deelnemende leerlingen in het voortgezet onderwijs, naar geslacht. Nederland 2003.

	Ooit			Recent		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
	%	%	%	%	%	%
XTC	3,5	2,2	2,9	1,5	0,8	1,2
Paddo's	4,4	1,7	3,1	1,3	0,3	0,8
Cocaïne	2,8	1,6	2,2	1,2	0,5	0,8
Amfetamine	2,6	1,8	2,2	1,0	0,7	0,8
Heroïne	1,5	0,7	1,1	0,8	0,3	0,5

Bij het recent cannabisgebruik is er, vergeleken met 1999 en 1996, in 2003 geen verschil bij de jongens, bij de meisjes is er een stijging die toe te schrijven is aan de 14-15-jarige meisjes (5% in 1999 naar 12% in 2003). Daardoor is het verschil tussen jongens en meisjes kleiner geworden: in 1999 nog 12% versus 5%, in 2003 13% versus 8%.

In het landelijke onderzoek daalt het recent gebruik sinds 1996 bij de jongens, dit ligt nu onder het niveau van 1996 (2003: 10%); bij de meisjes is het aantal gebruikers gelijk gebleven (2003: 7%); daardoor is ook hier het verschil tussen jongens en meisjes afgenomen. In Den Haag is dus sprake van een stabilisatie bij de jongens en een stijging bij de meisjes, landelijk is er een daling bij de jongens en een stabilisatie bij de meisjes.

Harddrugs en hallucinogene paddestoeltjes

Het gebruik van harddrugs en paddo's is alleen in het voortgezet onderwijs gevraagd. Er zijn weinig verschillen tussen Den Haag en landelijk in het gebruik van de diverse drugs (tabellen 6 en 7).

Zowel in Den Haag als landelijk is XTC het populairste recent gebruikte middel. Naast XTC zijn paddo's relatief vaak ooit gebruikt.

In Den Haag en landelijk gebruiken meer jongens dan meisjes harddrugs of paddo's; in Den Haag is dat het meest uitgesproken voor recent XTC-gebruik en ooit paddo's hebben gebruikt. Uit het landelijk onderzoek blijkt dat gebruik van harddrugs en paddo's onder de 14-jarigen en jonger nauwelijks voorkomt. Vanaf 15 jaar ligt het gebruik duidelijk hoger; bij de jongens is sprake van een verdere toename met de leeftijd, bij de meisjes stijgt het nauwelijks met de leeftijd. Op het VMBO-praktijk hebben tweemaal zoveel leerlingen ooit enige harddrugs geprobeerd als op het VWO.

Trend

Vergeleken met Den Haag 1999 lijkt het ooit en recent gebruik stabiel te zijn gebleven of iets gedaald, maar vanwege de kleine aantallen gebruikers in Den Haag is het niet zinvol verdere vergelijkingen met Den Haag 1996 en landelijk 2003 te trekken. Landelijk bereikte het gebruik van XTC, amfetamine en cocaïne een piek in 1996, sindsdien vertoont het gebruik een dalende lijn. Naar het gebruik van paddo's is voor het eerst gevraagd in 1996, ook dit volgt een dalende lijn. Het ooit gebruik van heroïne blijft schommelen rond één procent. De trend in Den Haag lijkt niet af te wijken van de landelijke trend.

Genotmiddelengebruik naar herkomst en islamitische opvoeding

In het Haagse onderzoek van 1996 bleek een islamitische opvoeding samen te hangen met middelengebruik. Een islamitische opvoeding hangt ook in hoge mate samen met een niet-Nederlandse herkomst.

In figuur 4 is voor het voortgezet onderwijs het middelengebruik weergegeven naar herkomst en het al dan niet islamitisch opgevoed zijn.

Duidelijk komt naar voren dat meer leerlingen van Nederlandse herkomst roken en alcohol drinken dan leerlingen van niet-Nederlandse herkomst. Het aandeel gebruikers is voor alle drie de genotmiddelen verreweg het laagst onder de leerlingen van niet-Nederlandse herkomst die islamitisch worden opgevoed. Het verschil is vooral duidelijk bij alcoholgebruik: van de Nederlandse leerlingen heeft 66% recent gedronken, van de niet-Nederlandse leerlingen die islamitisch worden opgevoed 7%.

Discussie

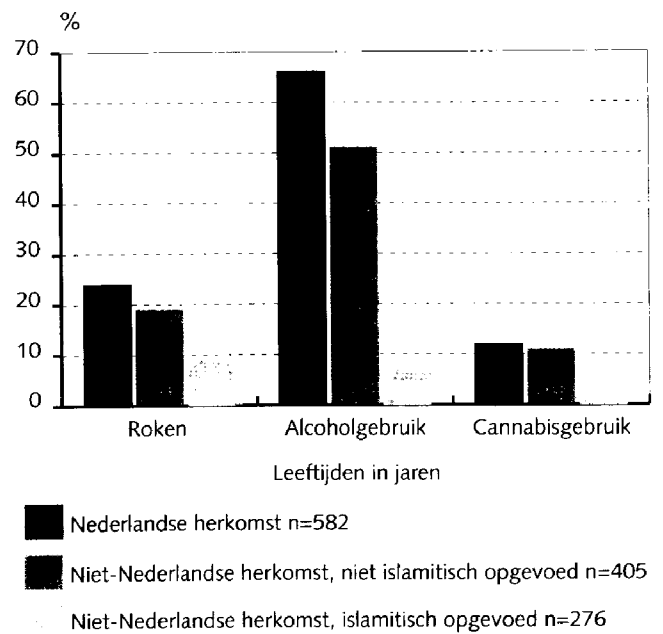
Genotmiddelengebruik

In de periode 1996-2003 is onder Haagse scholieren het alcoholgebruik toegenomen en het roken afgenomen. In het gebruik van cannabis en overige drugs is er weinig veranderd. Het Haagse beeld volgt hiermee het landelijke beeld. Dit zijn in het kort de belangrijkste bevindingen uit het voor Den Haag derde onderzoek naar genotmiddelengebruik onder scholieren.

De afname in het roken is gezien de gezondheidsrisico's een gunstige ontwikkeling. Zowel het ooit hebben gerookt als het roken in de afgelopen maand is afgenomen. Bij de 12-13-jarige meisjes zagen we echter geen daling, hetgeen reden is deze jonge groep extra in de gaten te houden.

Verontrustend is het alcoholgebruik. In de periode 1996-1999 deed zich weliswaar geen stijging voor maar bleef het op een zorgwekkend hoog niveau steken. Het alcoholgebruik is sindsdien echter weer verder toegenomen. De jongere leerlingen, in het bijzonder de meisjes, springen er in ongunstige zin uit. Had bijvoorbeeld in 1999 15% van de 12-13-jarige meisjes recent alcohol gedronken, in 2003 was dit percentage gestegen naar 38%, bij de 14-15-jarige meisjes steeg het van 38% naar 51%. Ook in de hoogste klassen van de basisschool is het alcoholgebruik een serieus punt van aandacht: de helft van de leerlingen heeft ooit alcohol gedronken en 15% heeft recent nog gedronken. Zorgwekkende bevindingen komen ook uit het

Figuur 4
Prevalentie van recent middelengebruik in het voortgezet onderwijs naar islamitische opvoeding en etnische herkomst. Den Haag 2003.

onderzoek van het Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ) en het Instituut voor onderzoek naar leefwijzen & verslaving (IVO): 10% van de 12-13-jarigen drinkt wekelijks en gemiddeld 6 glazen per week (5).

Het (overmatig) drinken van alcohol kan voor jongeren extra schadelijk zijn. Hoe kleiner het lichaam des te hoger de alcoholconcentratie in het bloed. Omdat lichaam en hersenen nog in ontwikkeling zijn kan alcoholgebruik de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling vertragen met onder andere concentratieproblemen en geheugenverlies als gevolg. Als op jonge leeftijd al regelmatig wordt gedronken is de kans op verslaving op latere leeftijd groter. Overmatig alcoholgebruik is niet alleen schadelijk voor de jongeren zelf maar ook voor anderen: alcohol speelt een belangrijke rol bij agressie en geweld in bijvoorbeeld uitgaansgebieden (6)(7) en verhoogt ook de kans op (verkeers)ongelukken (8).

De zeer jonge leeftijd waarop een niet onaanzienlijk deel van de jongeren al bekend is met alcoholgebruik geeft aan dat alcoholpreventieprogramma's niet halverwege de middelbare schooltijd zouden moeten starten, maar eerder, op de basisschool.

Uit dit onderzoek en uit bovengenoemd onderzoek van het NIGZ en het IVO blijkt dat de jongste leerlingen de alcohol veelal thuis aangereikt krijgen door ouders. Bij de preventieprogramma's moeten daarom

de ouders nadrukkelijk worden betrokken. In de zeer recent verschenen beleidsbrief 'Alcohol en jongeren' van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (9) onderschrijft de minister de zorg over het toenemende alcoholgebruik onder jongeren en worden maatregelen aangekondigd om alcoholgebruik onder jongeren en vooral kinderen terug te dringen. Daarbij wordt ingezet op een heel pakket aan maatregelen zoals meer voorlichting aan ouders en het voortzetten van voorlichting aan jongeren en kinderen op de basisschool, meer controle op de leeftijdsgrenzen bij alcoholverkoop, prijsbeleid (accijnzen) en het inperken van reclame voor alcohol. Net als in 1996 en 1999 is in 2003 het alcoholgebruik in Den Haag lager dan landelijk. In 1996 bleek dit lagere gebruik in Den Haag voor een groot deel samen te hangen met het grotere aandeel Haagse leerlingen dat een islamitische opvoeding heeft gehad. Ook in 1999 en 2003 is het aandeel leerlingen dat islamitisch wordt opgevoed in Den Haag veel groter dan landelijk. De resultaten van 2003 geven aan dat een beperkt deel van de islamitisch opgevoede Haagse leerlingen zegt alcohol te gebruiken. Vermoedelijk is het grotere aandeel islamitisch opgevoede leerlingen in Den Haag een van de redenen dat op het VMBO-praktijk veel minder wordt gedronken.

Was er in 1996 reden tot zorg over het toen sterk gestegen cannabisgebruik, in de periode 1996-2003 is het gebruik landelijk en in Den Haag gestabiliseerd; landelijk is er een lichte daling bij de jongens. Opvallend is de verdubbeling in het gebruik bij 14-15-jarige Haagse meisjes.

Harddrugs en pado's worden ook in 2003 weinig gebruikt door scholieren. In het gebruik zien we landelijk een stabilisatie of lichte daling, de trend in Den Haag lijkt hetzelfde.

Beperkingen van het onderzoek

Het onderzoek kent een aantal beperkingen die van invloed kunnen zijn op de resultaten en vooral op de vergelijkbaarheid met landelijke gegevens.

- Medewerkers van de GGD hebben de scholen geselecteerd. Doordat niet kan worden uitgesloten dat dit op verschillende wijze is geschied, bijvoorbeeld door te anticiperen op mogelijke bereidheid tot deelname van een school, is het mogelijk dat hiermee de representativiteit is aangetast. Bovendien wilden in Den Haag diverse basisscholen niet deelnemen omdat genotmiddelengebruik 'op hun school geen rol speelde'. Als dit inderdaad het geval zou zijn, zou het gebruik op de Haagse basis-

scholen op basis van gegevens uit dit onderzoek worden overschat.

- De non-respons kan selectief zijn, dat wil zeggen dat vooral de leerlingen die veel gebruiken, absent waren. In dat geval kan sprake zijn van een onderschatting van de resultaten. Het absentiecijfer (8% BO, 9% VO) ligt op een dusdanig niveau dat dit de resultaten kan beïnvloeden.
- De vragenlijsten zijn klassikaal afgenomen. In een klas kan een bepaalde houding heersen ten opzichte van genotmiddelengebruik, die de resultaten kan beïnvloeden.
- Gezien de aard van de vragen kunnen sociaal wenselijke antwoorden een rol spelen. Dit kan verschillen tussen culturen, sociaal-economische klassen en stad en platteland, en aldus tot vertekening leiden.

Conclusie

Het gebruik van alcohol onder Haagse scholieren neemt toe, vooral bij jonge meisjes. Het gebruik van cannabis, harddrugs en pado's stabiliseert. Het roken neemt af maar niet onder jonge meisjes.

Scholieren beginnen op jonge leeftijd met alcohol drinken, roken en cannabisgebruik. Al op de basisschool drinkt een deel van de leerlingen alcohol. Bij het ontwikkelen en uitvoeren van preventieactiviteiten om het genotmiddelengebruik te ontmoedigen en terug te dringen zal de aandacht vooral uit moeten gaan naar de jongere scholieren, met daarbij speciale aandacht voor de meisjes. Deze preventieactiviteiten zullen daarom al in de hoogste klassen van de basisschool moeten starten. Omdat alcohol vaak in huiselijke kring wordt gebruikt met toestemming van de ouders zullen de preventieactiviteiten ook op de ouders moeten worden gericht.

Literatuur:

1. Middelkoop BJC, Fengler MRJM, Zwartendijk-Schats MATW. Veel genot en wijsheid?: Genotmiddelengebruik onder de Haagse schooljeugd (I). *Epidemiol Bul Grav* 1998; 33 no. 2: 20-6.
2. Fengler MRJM, Middelkoop BJC, Zwartendijk-Schats MATW. Veel genot en wijsheid?: Genotmiddelengebruik onder de Haagse schooljeugd (II). *Epidemiol Bul Grav* 1998; 33 no. 3 :21-6.
3. Berns MPH, Gelton AJM, Zwartendijk-Schats MATW, Middelkoop BJC. Genotmiddelengebruik onder middelbare scholieren in Den Haag. *Epidemiol Bul* 2001; 36 no. 3 :15-21.
4. Monshouwer K, Dorsselaer S van, Gorter A, Verdurmen J, Vollebergh W. Jeugd en riskant gedrag. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek 2003. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar. Utrecht: Trimbos-instituut, 2004.
5. Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving (IVO), Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ). Determinanten en prevalentie van alcoholgebruik bij jongeren van 12 - 17 jaar. Voorlopige resultaten, voorjaar 2005. Volledige rapportage verschijnt zomer 2005.
6. Linden J van der, Knibbe R. Daders en slachtoffers aan het woord; een exploratief onderzoek naar uitgaansgeweld. Universiteit Maastricht, 2005.
7. Bielemann B, Maarsingh H, Meijer G. Aangeschoten wild. Onderzoek naar jongeren, alcohol drugs en agressie tijdens het uitgaan. Groningen: IntraVal, 1998.
8. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid, www.swov.nl. Rij- en drinkgewoonten. Leidschendam.
9. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Alcohol en jongeren. VGP/GB 2573517. Den Haag, maart 2005.